

Skupinska fotografija udeležencev posveta pred Arheološkim muzejem Đerdap v Kladovem (foto: Krešimir Mijakovac, oktober 2021).

Udeleženci na IX. simpoziju v Kladovem (foto: Dušan Štepec, oktober 2021).

IX. SIMPOZIJ ETNOLOGOV KONSERVATORJEV SLOVENIJE, HRVAŠKE, SRBIJE IN SEVERNE MAKEDONIJE: POROČILO IN ZAKLJUČKI

Kladovo, Srbija, 6.–8. oktober 2021

V Kladovu ob Donavi na skrajnem vzhodnem delu Republike Srbije je v organizaciji Ministrstva za kulturo in informiranje Republike Srbije, Republiškega zavoda za varstvo kulturnih spomenikov Beograd ter Zavoda za varstvo kulturnih spomenikov Kragujevac med 6. in 8. oktobrom 2021 potekal IX. mednarodni simpozij etnologov konservatorjev pod naslovom Konserviranje, restavriranje in rekonstrukcija objektov nepremične kulturne dediščine.¹ Kot na vseh dosedanjih simpozijih so poleg etnologov konservatorjev sodelovali tudi drugi strokovnjaki s področja varstva kulturne dediščine (konservatorji arhitekti, umetnostni zgodovinarji, arheologi, kustosi in profesorji s fakultet) iz štirih držav, in sicer iz Srbije, Severne Makedonije, Hrvaške in Slovenije. Predstavniki Bosne in

Hercegovine se zaradi posebnih omejitev zaradi širjenja bolezni Covid19 tokratnega simpozija niso udeležili.

Izhodišča in program simpozija so pripravili člani organizacijskega odbora: Estela Radonjić Živkov iz Republiškega zavoda za varstvo kulturnih spomenikov Beograd, Jelena Munjić iz Zavoda za varstvo kulturnih spomenikov Kragujevac, Dušanka Stanković iz Zavoda za varstvo kulturnih spomenikov Sremska Mitrovica, Ana Mlinar, upokojena konservatorica iz Konservatorskega oddelka v Zagrebu, Krešimir Mijakovac iz Konservatorskega oddelka v Slavonskem Brodu ter Dušan Štepec in Dušan Strgar, oba iz Zavoda za varstvo kulturne dediščine Slovenije, Območna enota Novo mesto.

Simpozij se je začel z uvodnimi pozdravnimi nagovori Dubravke Đukanović, direktorice Republiškega zavoda za varstvo kulturnih spomenikov Beograd, Olivere Marković, načelnice Oddelka za varstvo kulturne dediščine in digitalizacijo na Ministrstvu za kulturo in informiranje Republike Srbije, Mladena Kuharja iz Ministrstva za kulturo in medije Republike Hrvaške, Jerneja Hudolina, generalnega direktorja Zavoda za varstvo kulturne dediščine Slovenije, in Ane Mlinar, stalne članice organizacijskega odbora. Slednja je v imenu organizacijskega odbora SEK na kratko predstavila zgodovino, koncept, cilje in rezultate delovanja simpozija etnologov konservatorjev. Čisto

¹ Mednarodni simpoziji etnologov konservatorjev so rezultat več kot dvajsetletnega sodelovanja strokovnjakov konservatorjev iz strokovnih služb za varovanje nepremične kulturne dediščine iz Slovenije, Hrvaške, Bosne in Hercegovine, Srbije in Severne Makedonije. Pobudnika mednarodnih in interdisciplinarnih simpozijev sta bila Ana Mlinar iz Konservatorskega oddelka v Zagrebu in Dušan Strgar iz Zavoda za varstvo kulturne dediščine Slovenije, OE Novo mesto, ki sta do ideje prišla leta 1998 zaradi potrebe po izmenjavi strokovnih pristopov, izkušenj, znanj in dobrih praks. Simpoziji so bili doslej organizirani v Metliki (2000), Starigradu v Paklenici (2001), Brežicah (2003), Starem gradu na Hvaru (2010), Trenti (2013), Požegi (2015), Krškem (2017), Bitoli (2019) in Kladovu (2021).

* Dušan Strgar, univ. dipl. etnolog, konservatorski svetnik, Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenija, OE Novo mesto; dusan.strgar@zvkd.si.

** Dušan Štepec, mag. etnološkega konservatorstva, konservatorski svetnik, Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenija, OE Novo mesto; dusan.stepec@zvkd.si.

na koncu uvodnega dela je Viktorija Momeva Altiparmakovska, članica organizacijskega odbora VIII. simpozija etnologov konservatorjev, ki je bil organiziran 2019 v Bitoli v Severni Makedoniji, predstavila sveže izdani zbornik referatov s tega simpozija.²

Na simpoziju v Kladovu so bili referenti³ vsebinsko razvrščeni v štiri tematske sklope. V prvem tematskem sklopu, ki je bil najbolj obširen in razdeljen kar na tri podsklope – Avtentičnost, Od dokumentacije do interpretacije ter Praksa v izrednih situacijah – so bili predstavljeni referati, ki so odpirali vprašanje koncepta avtentičnosti pri varovanju in ohranjanju kulturne dediščine ter problematiko njegovega vključevanja in upoštevanja v vsakdanji konservatorski praksi. Odpirali pa so tudi vprašanja pomembnosti predhodno opravljenih stavbno-zgodovinskih raziskav in raziskav arhivskega gradiva pri interpretaciji avtentičnosti. Dušan Strgar iz novomeške območne enote Zavoda za varstvo kulturne dediščine Slovenije je v uvodnem predavanju Narska listina in razumevanje kulturne dediščine predstavil pomen Narske listine v sodobnih konservatorskih pristopih, pri katerih je koncept avtentičnosti razumljen v okviru kulturne raznolikosti in vrednoten na podlagi konkretnega kulturnega konteksta. Eda Benčič Mohar in Andreja Bahar Muršič iz piranske in ljubljanske območne enote Zavoda za varstvo kulturne dediščine Slovenije sta v predavanju z naslovom Vnašanje novih materialov in posegov v enote in območja nepremične dediščine predstavile svoje konservatorske izkušnje pri ohranjanju avtentičnosti stavbne dediščine v slovenski Istri, in sicer na konkretnih primerih njenega vključevanja v sodobno življenje. Jasna Popović iz Konservatorskega oddelka v Trogirju je v predavanju *Izazovi restauracije i revitalizacije etnografske baštine otoka Drvenik* (»Izzivi obnove in revitalizacije etnološke dediščine otoka Drvenik«) izpostavila izkušnje petletnega (2008–2013) raziskovalnega projekta, ki ga je njen konservatorski oddelk izvedel v sodelovanju z ameriško univerzo v Oregonu. Na skupnih poletnih terenskih delavnicah na otoku Drvenik so sistematično dokumentirali in analizirali njegovo kmečko stavbno dediščino, da bi pripravili primerne osnove za njegovo fizično obnovo, do katere pa na koncu ni prišlo. Avtorica je v prispevku analitično predstavila razloge za to, da projekt ni bil izveden do konca.

Viktorija Momeva Altiparmakovska iz Zavoda za varstvo kulturnih spomenikov in muzeja Bitola je v predavanju *Konservatorski raboti vrz kuka od balkansko – orientalen tip vo Bitola, Makedonija* (»Konservatorska dela na hiši balkansko-orientalskega tipa v Bitoli v Makedoniji«)

predstavila avtentično arhitekturo tako imenovanega balkansko-orientalskega tipa, katere izvor je povezan s časom turške oblasti v Makedoniji in z načinom življenja takratnega muslimanskega prebivalstva. Na primeru obnove ene od redkih tovrstnih hiš v Bitoli je avtorica predstavila vse bistvene značilnosti hiše balkansko-orientalskega tipa. Estela Radonjić Živkov iz Republiškega zavoda za varstvo kulturnih spomenikov – Beograd je v svojem prispevku *Negotinske pivnice – novi aspekti vrednovanja* (»Negotinske pivnice – novi vidiki vrednotenja«) predstavila zanimiva sezonska vinogradniška naselja starih zidanic v Negotinski krajini. V najbolj avtentični obliki so se ohranila tri tovrstna naselja, Rajačke, Rogljevske in Štubičke pivnice, ki jih želijo srbski kolegi uvrstiti na Unescov seznam svetovne kulturne dediščine. Se pa pri tem srečujejo z izzivi, kako jih ohranjati in obnavljati v avtentični obliki, ki je ena od glavnih zahtev za uvrstitev na omenjeni seznam.

Saša Roškar iz kranjske območne enote Zavoda za varstvo kulturne dediščine Slovenije je v predavanju *Šenkova domačija na Zgornjem Jezerskem – avtentičnost je ohranjanje in spreminjanje* izpostavila problematiko zagotavljanja avtentičnosti na primeru obnove petstoletne domačije, ki je sedanjo podobo dobila v petih gradbenih fazah. Stalnica domačije je bilo njeno stalno spreminjanje. Ana Sibinović in Anđelija Milašinović, konservatoriki iz Zavoda za varstvo kulturnih spomenikov mesta Beograd, sta predstavili referat z naslovom *Primeri dobre prakse u konservaciji i restavraciji spomenika narodnog graditeljstva; problemi očuvanja avtentičnosti prilikom obnove kulturne baštine* (»Primeri dobre prakse konserviranja in restavriranja spomenikov narodnega stavbarstva; problemi ohranjanja avtentičnosti pri obnovi kulturne dediščine«). Avtorici sta na primeru Rančičeve hiše z začetka 19. stoletja, ki je ohranjena v eni od beograjskih občin Grocka, utemeljili smotnost umeščanja primernih vsebin v kulturni spomenik. V obnovljeni Rančičevi hiši je od leta 2008 umeščen Kulturni center Grocka, in sicer tako, da je hiša kljub novi vsebini ohranila svojo avtentično podobo. Jelena Munjić iz Zavoda za varstvo kulturnih spomenikov Kragujevac je v predavanju z naslovom *Kuća Petra Tucakovića u Cestinu: primer dobre prakse primene tradicionalnih tehnika gradnje prilikom rekonstrukcije* (»Hiša Petra Tucakovića v Cestinu: primer dobre prakse uporabe tradicionalnih gradbenih tehnik pri njeni rekonstrukciji«) predstavila uspešno uporabo tradicionalnih tehnologij pri obnovi močno poškodovanega kulturnega spomenika – hiše v kraju Cestin pri Kragujevcu, v kateri je otroštvo in mladost preživela pomembna srbska zgodovinska osebnost, Petar Tucaković.

Sanja Lončar, docentka na Oddelku za etnologijo in kulturno antropologijo na Filozofski fakulteti v Zagrebu je v predavanju *Potresi na Banovini/Baniji i posljedice za baštinu u ruralnom prostoru* (»Potresi v Banovini/Baniji in posledice za dediščino na podeželju«) opozorila na katastrofalne po-

2 Zbornik, ki ga je uredila dr. Viktorija Momeva Altiparmakovska iz Zavoda za varstvo kulturnih spomenikov in muzeja Bitola, obsega 495 strani. V njem je objavljenih 27 referatov, ki so bili predstavljeni na VIII. simpoziju etnologov konservatorjev v Bitoli v Severni Makedoniji (2.–4. 10. 2019).

3 Na posvetu je bilo predstavljenih skupaj 21 referatov, 10 predstavitev pa zaradi odsotnosti referentov ni bilo izvedenih.

sledice potresa, ki je leta 2020 prizadel osrednjo Hrvaško. Potres je bil uničujoč za številno stavbno dediščino, prizadel pa je tudi številna zavarovana naselja. Avtorica je razkrila pomanjkljivosti sistemskega reševanja dediščine v naravnih nesrečah na Hrvaškem. Zoran Jagnjić iz Zavoda za varstvo kulturnih spomenikov Kragujevac je v predavanju *Konservatorsko – restavratorski radovi na sanaciji crkve brvnare svetog Petra i Pavla u Darosavi kod Arandelovca* (»Konservatorsko-restavratorski posegi pri obnovi lesene cerkve sv. Petra in Pavla v Darosavi pri Arandelovcu«) predstavil primer interventne obnove lesene cerkve, ki je bila poškodovana v neurju leta 2014. Njena statična sanacija, obnova strehe, notranjščine in okolice je bila izvedena v dveh fazah, v letih 2015 in 2017–2018. Dušanka Stanković iz Zavoda za varstvo kulturnih spomenikov Sremska Mitrovica je prvi tematski sklop zaključila s predavanjem *Premeštanje ambera Krnjajića* (»Prestavitev kašče Krnjajića«), v katerem je predstavila primer reševanja dotrajane lesene kašče s predstavitvijo na drugo lokacijo.

Drugi tematski sklop z naslovom Ohranjanje nesnovne dediščine z varovanjem tradicionalnega stavbarstva je bil namenjen odpiranju vprašanj v povezavi z ohranjanjem tradicionalnih obrti, ki so nujno potrebne pri obnovi kulturne dediščine, saj to področje velja za eno bolj perečih na področju varstva in ohranjanja dediščine.

Temo ohranjanja tradicionalnih obrti je najprej naslovil Mladen Kuhar, vodja Oddelka za etnografsko in nesnovno kulturno dediščino na Ministrstvu za kulturo in medije Republike Hrvaške. V referatu *Tradicijsko graditeljsko obrtništvo u Hrvatskoj – problematika i perspektiva* (»Tradicionalne stavbne obrti na Hrvaškem – problematika in perspektiva«) je opozoril na neurejeno področje oživljanja starih tradicionalnih obrti na Hrvaškem. Njegovo temo je nadaljeval Dušan Štepec iz novomeške območne enote Zavoda za varstvo kulturne dediščine Slovenije, ki je v predavanju *Problematika (ne)vzpostavitve seznama usposobljenih izvajalcev na kulturni dediščini v konservatorski praksi* predstavil zgodovinski pregled prizadevanj za ohranitev in oživetev tradicionalnih obrti na področju obnove nepremične kulturne dediščine v Sloveniji in ob tem izpostavil nujnost vzpostavitve preglednega nacionalnega seznama usposobljenih izvajalcev za delo na kulturni dediščini.

Tretji tematski sklop z naslovom Materialna in nesnovna dediščina: znanja in veščine je bil namenjen predstavitvi posameznih konkretnih primerov iz konservatorske prakse, kjer je bilo vključevanje nesnovne dediščine pomemben prispevek pri obnovi nepremične kulturne dediščine. V njegovem podsklopu z naslovom *Materiali: konservatorji – mojstri – izobraževanje* pa so bile predstavljene še konkretne konservatorske izkušnje prenosa znanj o starih tehnologijah, tehnikah in veščinah pri posameznih obnovah. Tretji tematski sklop je odprla Ana Mlinar, upokojena konservatorica Konservatorskega oddelka v Zagrebu in stalna članica organizacijskega odbora Simpozija etnologov

konservatorjev, ki je v predavanju *Prijedlog obnove rodne kuće dr. Josipa Pančića* (»Predlog obnove rojstne hiše dr. Josipa Pančića«) predstavila izzive zagotavljanja avtentičnosti pri načrtovanju obnove Pančićeve rojstne hiše, ki je v zelo slabem fizičnem stanju. Božidar Krstanović, upokojeni konservator iz Republiškega zavoda za varstvo kulturnih spomenikov Beograd, je v predavanju *Autentičnost i nematerialne vrednosti vernakularne arhitekture* (»Avtentičnost in nesnovne vrednosti vernakularne arhitekture«) opozoril na nesnovne vrednosti tradicionalne stavbne dediščine. Te po njegovem ne obsegajo le znanja o tradicionalnih tehnologijah in gradivih, temveč tudi vse njene ostale nesnovne vidike. Ivo Glavaš, konservator iz Konservatorskega oddelka v Šibeniku, je v predavanju *Bunja Rašinov stan sjeverno od Vodica – primjer konzervatorskih postupaka na tradicijskoj suhozidnoj gradnji* (»Bunja Rašinov stan severno od Vodice – primer konservatorskih postopkov pri tradicionalni suhozidni gradnji«) opozoril na posebno arhitekturo kamnitih vinogradniških zavetišč (bunj), ki so zgrajena v suhozidni tehniki in so se ohranila na vinogradniških območjih v okolici Šibenika. Predstavil je zgodovinske in arhitekturne vrednosti bunje Rašinov stan in načrt njene obnove, ki je načrtovana v okviru projekta izgradnje centra za obiskovalce Šibeniško-kninske županije na območju mesta Vodice, do katerega pa ima avtor pomisleke, saj omenjeni center po njegovem ne prispeva k ohranjanju bunj na avtentičnih lokacijah.

Eda Belingar, konservatorica iz novogoriške območne enote Zavoda za varstvo kulturne dediščine Slovenije, je v predavanju *Pristnost podedovanega: konstanta ali spremenljivka ob obnovi* opozorila na zahteve gradbenega zakonodaje, ki pomembno sooblikuje načrtovanje in izvedbo obnove, ter na pomanjkanje izkušenih izvajalcev, na prisotnost industrijsko pripravljenih malt in na pomanjkanje avtentičnih gradiv, zaradi česar je pri obnovi dediščine vse težje zagotavljati njeno avtentičnost. To je ponazorila s primeri iz svoje konservatorske prakse. Krešimir Mijakovac, konservator iz Konservatorskega oddelka v Slavonskem Brodu, je v predavanju *Pregled hrvatske tradicije proizvodnje vapna uz osvrt na neke osobitosti brodske i novogradiške Posavine* (»Pregled tradicije proizvodnje apna na Hrvaškem v luči nekaterih njenih posebnosti na območju brodske in novogradiške Posavine«) podal zgodovinski pregled tradicije kuhanja domačega apna na Hrvaškem. Podrobneje je predstavil pridobivanje apna na območju Slavonskega Broda in Nove Gradiške z okolico, kjer je bila ta dejavnost zelo razširjena vse do konca 20. stoletja. Marija Dravišić, konservatorica iz Republiškega zavoda za varstvo kulturnih spomenikov Beograd, je v predavanju *Zemlja u dobrim rukama* (»Zemlja v dobrih rokah«) opozorila na mednarodne konservatorske smernice, ki poudarjajo uporabo tradicionalnih gradbenih tehnik in veščin pri obnovi nepremične kulturne dediščine. Avtorica je izpostavila vlogo in pomen izobraževalnih delavnic gradnje iz zemlje, ki jih

v Srbiji izvaja Dragana Kojičić, ki je ena od pomembnejših mojstric tovrstne tradicionalne gradbene tehnike, pomembne za obnovo stavbne dediščine.

Podobno tematiko je na posvetu v referatu Dediščina prekrivanja streh z leseno kritino v Triglavskem narodnem parku predstavila tudi Andrejka Ščukovt. Konservatorica iz novogoriške območne enote Zavoda za varstvo kulturne dediščine Slovenije je predstavila značilnosti tradicionalnega pokrivanja streh s skodlami na območju Triglavskega narodnega parka. Posebno pozornost obrtem, ki jih uporabljamo pri obnovi kulturne dediščine, je posvetila tudi Leda Šiling, konservatorica iz Zavoda za varstvo kulturnih spomenikov Subotica. V predavanju z naslovom *Farbanje zida: estetika seoskih i salašavskih kuća* (»Barvanje zidov: estetika vaških in salaških hiš«) je opozorila na slikopleskarsko tehniko, ki je bila v Vojvodini v preteklosti zelo razvita.

Gostitelji posveta so za udeležence simpozija organizirali tudi tri vodene strokovne ekskurzije. Dan pred uradnim začetkom simpozija so organizirali ogled dveh najpomembnejših kulturnih spomenikov ob Donavi v tem delu Srbije, in sicer trdnjave v Golubcu ob Donavi, kjer so nam predstavili obnovo trdnjave in razvojne načrte, ki jo imajo z njo, ter Arheološkega muzeja Lepenski vir, kjer smo se seznanili z nastankom muzeja in si ogledali zanimivo prezentacijo najdišča.

Druga ekskurzija je bila organizirana popoldne drugega dne simpozija. Pod vodstvom pristojnega arheologa Vujadina Vujadinovića smo si ogledali obnovo trdnjave Fetislam, ki se nahaja v Kladovu na bregu Donave. Gre za obsežna obnovitvena dela, ki jih srbski kolegi izvajajo že več let. V bližini trdnjave smo si ogledali še stalno muzejsko zbirko Arheološkega muzeju Đerdap, kjer so na ogled najdbe, ki so jih v muzeju shranili potem, ko so jih iz avtentičnih lokacij morali umakniti po izgradnji hidrocentral Đerdap 1 in Đerdap 2. Ekskurzijo smo končali z ogledom starega mestnega jedra Kladova.

Tretja ekskurzija je bila organizirana zadnji dan simpozija. Ogledali smo si mesto Negotin, kjer nas je sprejel tudi pomočnik predsednika Občine Negotin in predstavil značilnosti občine, stanje nepremične kulturne dediščine in načrte za njeno revitalizacijo. Po kratkem postanku na Občini Negotin smo imeli še voden ogled muzeja Stevana Mokranjca, prvega srbskega šolanega skladatelja. Po ogledu Mokranjčevega muzeja smo odšli na ogled Rajačkih pivnic (vinskih kleti v vinogradniškem naselju Rajac), kjer smo IX. simpozij etnologov konservatorjev tudi formalno zaključili s splošnim sporočilom:

- Sinergija sodelovanja med pristojnimi strokovnjaki, lokalno in širšo samoupravo, različnimi združenji in različnimi resorji omogoča kakovostno in kontinuirano skrb za ohranjanje, obnovo in uporabo dediščine.

- Cilj prenove naj bo celostni in celoviti pristop, ki vodi k vzdržnemu razvoju, pravilni razlagi dediščine in ohranjanju identitete lokalnih skupnosti, saj poudarja njihovo različnost in kohezijo s sosednjimi skupnostmi.

Zaključki⁴

Avtentičnost

Ugotovljeno je bilo, da se pri konservatorskem delu soočamo z vrsto težav pri zagotavljanju avtentičnosti: od metod ohranjanja obstoječih materialov do rabe novih, od načinov konserviranja, restavriranja in rekonstrukcije do pomanjkanja izvajalcev ali mojstrov, neskladnosti med sodobnimi zakonskimi predpisi (od gradbeniške do protipotresne, požarnovarnostne, davčne, spomeniškovarstvene zakonodaje ...), pomanjkanja znanja in praktičnih izkušenj konservatorjev, vse do revitalizacije in novih vsebin.

1. Pri konservatorskih posegih ter pri raziskavah in prezentacijah je treba upoštevati konvencijo o avtentičnosti, ne samo pri pripravi predlogov za nominacijo na seznam svetovne dediščine, temveč tudi pri pripravi popisov za državne in lokalne kulturne spomenike ter popisov kulturne dediščine. V preverbo oziroma oceno avtentičnosti ali pristnosti, ki služi kot pomoč ali pripomoček pri razlagi vrednosti kulturne dediščine, je treba vključiti multidisciplinaren pristop, po potrebi tudi z mednarodnim sodelovanjem med konservatorji in drugimi strokovnjaki. Predlagamo, da se v preverbo vključi tudi redno spremljanje ali monitoring, ki lahko prispeva k razlagi avtentičnosti in vrednosti kulturne dediščine, s tem pa tudi k izboljšanju globalnega in lokalnega razumevanja in spoštovanja kulturne dediščine.

Od dokumentacije do interpretacije

Dejstvo je, da je treba za poznavanje oziroma razumevanje kulturne dediščine in za izvedbo posameznih spomeniškovarstvenih ukrepov ter ustrezno interpretacijo nujno pripraviti kakovostno dokumentacijo, ki predstavlja njene posamezne značilnosti, npr.: tipologijo, vrsto in uporabo tradicionalnih materialov, tehniko gradnje, stavbni razvoj, stanje stavbe, njeno namembnost ...

2. Kakovostna dokumentacija je osnova za razumevanje kulturne dediščine in za izvedbo posameznih spomeniškovarstvenih ukrepov, vključno z interpretacijo, zato je ob multidisciplinarnem pristopu treba upoštevati vse možne vire informacij. Pri tem naj se vključuje tudi lastnike dediščine, posebno pozornost pa naj se posveti tudi socialni in duhovni vrednosti kulturne dediščine.

4 Zaključke IX. simpozija etnologov konservatorjev v Kladovu so na podlagi predlogov udeležencev pripravili člani organizacijskega odbora SEK IX: Dušan Strgar, Dušan Štepec, Ana Mlinar, Krešimir Mijakovac, Estela Radonjić Živkov in Jelena Munjić.

Na ogledu trdnjave Golubac ob Donavi (foto: Dušan Štepec, oktober 2021).

Praksa v izrednih razmerah

Države, iz katerih so prišli referenti na posvet, praviloma nimajo pripravljenih natančnih načrtov in protokolov ravnanj za izredne razmere na kulturnih spomenikih in kulturni dediščini (npr.: potres, poplava, požar, klimatske spremembe ...), s katerimi bi lahko hitro in učinkovito odpravljali poškodbe. Pristojne državne službe, ki so aktivirane v primeru naravnih nesreč, predhodno premalo ali sploh ne sodelujejo s spomeniškovarstveno stroko in z lastniki kulturne dediščine. Hkrati je bilo ugotovljeno, da v javni lasti ni ustreznih prostorov (depojev) za shranjevanje originalnih delov posameznih objektov, ki so bili poškodovani v naravnih nesrečah.

3. Za hitro in učinkovito odpravljanje škode in sanacijo poškodb na kulturni dediščini in spomenikih je treba izdelati natančen načrt oziroma protokol o zaščitnih ukrepih – kdo, kje, kdaj, kaj in kako ravnati v primeru naravnih nesreč. V te načrte naj bodo vključene vse pristojne stroke, vključno s konservatorsko, pa tudi lastniki kulturne dediščine.

Ohranjanje nesnovne dediščine z varovanjem tradicionalnega stavbarstva

V osnovnošolskem in srednješolskem izobraževanju ter na področju neformalnega učenja ni vzpostavljenega učinkovitega sistema izmenjave ali prenosa tradicionalnih gradbenih znanj in praks. Prav tako ni ustreznega strokovnega sejma za populariziranje tradicionalnih domačih obrti in

rokodelstva, veččin in znanj, poleg tega pa redka in *ad hoc* izobraževanja o tradicionalnih gradbenih materialih, tehnikah in tehnologijah znotraj konservatorskih služb niso sestavni del obveznega delovnega procesa oz. načrtnega internega izobraževanja.

4. Vodstvom varstvenih služb podajamo pobudo, da zaradi ohranjanja in promocije kulturne dediščine, izmenjave izkušenj, prenosa znanja in praks med izvajalci, izobraževalnimi ustanovami, konservatorji, restavratorji in ostalo zainteresirano publiko spodbudijo pri pristojnih ministrstvih ustanovitve ustreznih kompetenčnih centrov »Tradicionalnih obrti, znanj in praks«. Če teh možnosti v okviru vsake države posebej ni, potem naj poskušajo najti rešitev v okviru širše regije JV Evrope.

5. Vodstva varstvenih služb naj pristojnim ministrstvom posredujejo potrebo po organizaciji stalnih strokovnih sejmov za področje varstva in ohranjanja kulturne dediščine po vzoru iz nekaterih zahodnoevropskih držav, npr. Denkmal v Leipzigu ali Monumento v Gradcu.

6. Vodstva varstvenih služb naj pristopijo k oblikovanju in izvajanju obveznih internih izobraževanj o tradicionalnih gradbenih materialih, tehnikah in tehnologijah za konservatorje. Z visokošolskimi izobraževalnimi ustanovami naj vzpostavijo ustrezna sodelovanja na področju izobraževanja oz. prenosa znanj in omogočijo študentom ustrezno terensko prakso v konservatorstvu.

Naslovnica bitolskega zbornika.

Materialna in nesnovna dediščina: znanja in veščine

Revitalizacija kulturne dediščine in oživiljanje tradicionalnega gospodarjenja je pomemben generator obnove stavbene, premične in nesovne dediščine, ohranjanja in vzdrževanja tradicionalnih znanj in veščin ter vzdržne in smotne rabe prostora, v katerem živimo. Proces revitalizacije kulturne dediščine je najbolj ogrožen v območjih depopulacije prebivalstva, zlasti na manj razvitih obmejnih območjih, na otokih, v parkih ...

7. Stroka naj z interdisciplinarnim pristopom ter s sodelovanjem lastnikov in lokalnih oblasti v čim večji meri dokumentira objekte in območja kulturne dediščine ter pripravlja predloge za pravno zaščito in konkretno revitalizacijo, ob upoštevanju tradicionalnih gradbenih materialov in tehnologij. Na redko poseljenih in izpraznjenih ob-

močjih naj stroka še ohranjene objekte kulturne dediščine prioriteto dokumentira in objavi v obliki topografij.

Materiali: konservatorji ↔ edukacija ↔ mojstri

Uspešna obnova stavbne dediščine ni rezultat zgolj dobrega sodelovanja med konservatorji, lastniki in izvajalci oziroma mojstri, ki so posebej specializirani za delo na kulturni dediščini, temveč tudi od znanja in poznavanja gradiv in njihovih lastnosti ter od tehnologij. V konservatorstvu je pomanjkljiva sistemska ureditev spremljanja uporabe in obnašanja industrijskih gradbenih materialov in tehnologij pri obnovi kulturne dediščine.

8. Vodstvom služb predlagamo, da na pristojna ministrstva podajo pobudo za sprejetje pravilnikov o zahtevah za delo izvajalcev na kulturni dediščini, oziroma da pripravi popis ustrezno usposobljenih izvajalcev na kulturnih spomenikih in kulturni dediščini

9. Vodstva služb naj v sodelovanju s pristojnimi ministri tvri vzpostavijo sistemsko sofinanciranje permanentnega izobraževanja konservatorjev in izvajalcev obnov na kulturnih spomenikih in dediščini.

10. Stalno spremljanje stanja obnovljenega kulturnega spomenika in kulturne dediščine naj postane del redne konservatorske prakse, le tako se bodo lahko sistematično beležile dobre in slabe prakse uporabe tradicionalnih in sodobnih materialov ter tehnologij.

Splošni zaključki

11. Organizacijski odbor SEK naj pripravi predlog za meddržavni dogovor o sodelovanju pri organizaciji in izvedbi posameznih simpozijev in kontekst simpozija z okvirno finančno konstrukcijo, ga predhodno uskladi med konservatorji in dostavi pristojnim.

12. Dosedanji simpoziji etnologov konservatorjev potrjujejo potrebo po permanentnem in periodičnem izobraževanju konservatorjev, izvajalcev del, lokalnih oblasti, drugih strokovnjakov in javnosti s strokovnimi srečanji, simpoziji, okroglimi mizami, javnimi forumi in predstavitvami preko različnih delavnic, medijev in drugih načinov. To bi morala biti tudi ena od prioriteta pri organizaciji dela konservatorske službe. Zato je treba delo simpozija nadaljevati in po možnosti razširiti sodelovanje s kolegi iz sosednjih in drugih držav kot izjemno dragoceno strokovno srečanje, dragoceno izmenjavo izkušenj in medsebojno profesionalno spodbudo.